

A túlélés alkalmazott tudománya

A tudósok nem hajlandók beletörődni a tudomány presztízs-csökkenésébe, amely nem is annyira abból következik, hogy döntő fontosságú problémákat (például a rákbetegség leküzdését) nem sikerül elég gyorsan megoldania, hanem inkább abból, hogy riasztó hatékonysággal gazdagítja a nagy fenyegetések, a tömegpusztító fegyverek arzenáljait. A téma nem új, de — a vívódásokat jelző, meg-megújuló közlések áradatában — állandóan variációkkal gyarapszik.

A világ fenyegetettségének miért?-jeire a történelmi előzményekben keres választ Glenn T. Seaborg, az Egyesült Államok atomenergia-bizottságának elnöke (*SATURDAY REVIEW*, 1971. III. 6). A jövőkutatás kétségtelen fellendülésének korszakában felhánytorgatja, hogy az elmúlt idők sok nagy szelleme a fejlődésnek csupán szűk szegmentumait látta előre. De józan tudománytörténeti ítélete mégsem lehet elmarasztaló, hiszen felismeri a fejlődésre törekvés kényszerű indítékait, természetesen azt is, hogy — kiváltképpen forradalma előtt — a tudomány csak eszköz lehetett, amely önmaga alkalmazásának, felhasználásának célját nemigen szabhatta meg. „De hiszen a múlt értékrendje a korlátlan növekedés kategóriáiba összpontosult, mert úgy tűnt, hogy leginkább ez biztosítja az egyén és a társadalom előnyeit. Abban a világban, amelyben a fizikai határok végtelennek tűntek, s e határok emberi génusz véghezvitte feltárása mindig megújuló emberi szükségleteket elégített ki, s ugyanakkor új értékeket is alkotott, nagyon kevesen gondolkodtak a korlátok, az egyensúly, a stabilitás koordinátáinak figyelembevételével.“ Am „haszontalan eleinket vagy társadalmunk valamely rétegét bűnbakként elmarasztalni napjaink válságai miatt“. Seaborg a tudomány ellen felsorakoztatott „vád-pontok“ egész „lajstromáról“ tud, de helyteleníti a divatot, amely már-már visszahívja a primitívebb létformát. „Kétségtelenül sok kinnal és megrázkódtatással jár az átmeneti korszak, hiszen áttörtük a régi természeti korlátokat, s újakat alakítottunk ki. A változás egész folyamata megrázkódtatást vált ki, megköveteli az újraalkalmazkodást. S ilyenkor mindig jelentkeznek egy tendencia a visszafordulásra, a változótól való menekülésre, mielőtt még az új megértés és bizalom ismét lehetővé teszi a haladást. Ilyen időket élünk... Mi egy olyan világot akarunk, amely merőben különbözik mindattól, amit valaha ismertünk.“ Seaborg nem borúlátó, azok közül való, akik jót várnak a tudomány további fejlődésétől: „Talán az lesz a legfontosabb, hogy kiküszöböljük a háborút mint a nézeteltérések megoldási kísérletét.“

Sajnos, egyelőre semmivel sem konkludensebb az UNESCO és a Pugwash-mozgalom metszéspontjain kibontakozott ama próbálkozás, amely a „tudomány rehabilitálását“ kifejezetten polemológiai közelítéssel kíséri meg (a jelenséget a *LE COURRIER DE L'UNESCO* ez évi 3. száma értékeli).

Luardo Amaldi professor, a Pugwash-konferencia állandó bizottságának tagja és Carlo Shaerf római professor kezdeményezésére az Adriai-tenger partján, a Duino kastélyban immár harmadízben került sor „a leszerelés és a fegyverkezés ellenőrzésének nemzetközi szemináriumára“, mégpedig olyan tekintélyes szakemberek aktív közreműködésével, mint a francia Jules Moch, M. V. Jemeljanov szovjet akadémikus, Anatol Rappaport torontói professor (a matematika békekutatási alkalmazásának egyik úttörője) és Bert Röling, a jeles holland polemográfus. A duinói szeminárium „a tudomány becsületének védelmében“ a humán- és az egzakt-tudományok régen áhított — ez alkalommal kifejezetten „békeközpontú“ —, szorosabb egységének megteremtését igyekszik előmozdítani.

Schaerf professzor fejtette ki, hogy a leszerelés politikai problémáinak alapsabb megértéséhez elengedhetetlenül szükséges a technológiai jellegű tényezők ismerete, vagyis a politika és az egzakt tudományok összehangolódása, s Anatol Rappaport, az „alkalmazott béketudomány“ szószólója, a filozófia, a technológia és ráadásul a művészetek hármasanak együttműködését sürgeti a béke tudományosabb megismeréséért.

Vajon a tudományok — most már nem csupán „a két kultúra“ ismervei szerinti, hanem kifejezetten békeközpontú — harmóniájának megvalósulásához mennyiben járulhat hozzá az elsősorban érdekelt polemológia?

Bert Röling *A túlélés tudománya* című cikkében azokat a koordinátákat vizsgálja, amelyek között — jelentős békekutatók véleménye szerint — az „áhitott harmóniának“ esélye volna a megvalósulásra. Szerinte a háború—béke kérdéskör eredményes tudományos kutatásának első feltétele, hogy a háborút ne istencsapásnak, hanem az ember művének tekintsék. Az erkölcsstan és a jogtudomány voltak a megismerés első ágazatai, amelyek erre az álláspontra helyezkedtek, de a normatív irányzat jegyében kimerültek a jó és a rossz ismérveinek a megállapítására való törekvésükben. A normatív irányzat még mindig felismerhető abban a — nem helyteleníthető, de önmagában még mindig keveset mondó — megállapításban, amely szerint a háború a nukleáris fegyverek korában „tűrhetetlenné“ vált, az államok közötti viszonyok mégsem változtak lényegesen a nukleáris korszak előtti viszonyokhoz képest. Ennek ellenére a békevágy tény; s immár nem csupán erkölcsi vagy érzelmi ismérvekre, hanem az értelemre épül. Ez a békevágy azonban önmagában még értelemre épülve sem lehet a béke biztosítója. S a szerző egy Clausewitz—Tolsztoj párhuzammal rávezet a véletlenszerűen kirobbanható háború veszélyének vázolására. Szerinte amióta Clausewitz műve, a *Vom Kriege* megjelent, a háborút a politika katonai eszközökkel történő folytatásának tekintették. Amit Clausewitz elgondol, azt manapság „a stratégiai háború modelljének“ nevezik. Ezzel szemben Tolsztoj „a kataklizmaszerű háború modelljét“ írta meg művészién a *Háború és béke*ben. A kataklizmaszerű háború nem szándékolt esemény, nem előre megfontoltan „követik el“: veszélyes „nemzetközi körforgásból“ eredő szerencsétlenség. Clausewitz szerint a háború a tudatos irányítás egy módzata, Tolsztoj szerint — baleset. S mint minden baleset, teljességgel értelmetlen. A tudományos összefogás szerepe tehát a „balesetelhárításban“ merülne ki? Röling megkockáztatja azt az állítást, amely szerint „a béke nem természetes állapot“, de e nézetét nem a biológiai agresszológia összefüggés-rendszerében fejti ki, az ember harci hajlandóságait nem az állati agresszivitás modelljei szerint értelmezi; következésképpen fogalmaz: „A háború elválaszthatatlanul összefonódik azzal, ami az emberben sajátosan és kizárólagosan emberi.“

Az atomtudós Seaborg, a polemográfus Röling javára írható, hogy nem mitizálják a békevágyat, és a béke „nem természetes állapotát“ sem a háború dicséretére hangoztatják, hanem éppen ellenkezőleg. A világot pragmatisták módjára nem olyanak tekintik ugyan, amilyenek lennie kellene, hanem olyanak, „amelyekben élünk adatott“, amelyben a túlélés tudományát — a Tudomány nagyobb dicsőségére — immár kényszerűség művelni, mégpedig nemcsak alap kutatás, hanem alkalmazott tudomány formájában is.

L. L

AZ IDŐSZERŰSÉG JEGYÉBEN

(*Steaua*, 1971. 1.)

Megtévesztő azok számára az 1. szám az 1971. év után, akik nem figyeltek fel a *Steaua* új formátumára: nem késérről van ezúttal szó a recenzálásban vagy a kolozsvári, patinás irodalmi folyóirat szerkesztésében, hanem arról, hogy május elsejétől a XXII. évfolyamában járó, változatlanul Aurel Rău főszerkesztésében napvilágot látó írószövetségi kiadvány áttért a kéthetenkénti megjelenés-

re. Az áttérést a szerkesztői beköszöntő egy formai és egy tartalmi okkal magyarázza: a formátum megnövekedésével, a kétszeres nagyságúra növelt tükör révén új, modernebb grafikai megoldások lehetségesek, a lerövidülő átfutási idő viszont lehetővé teszi a gyorsabb reagálást az irodalmi, művészeti, tudományos élet eseményeire, közvetlenebbül bekapcsolhatja a folyóiratot a vitákba.

Az első szám alapján nem könnyű véleményt alkotni a vállalkozás eredményéről, már csak azért sem, mert a különböző köszöntők terjedelmes helyet igényelnek a laptestben. Úgy tűnik azonban, a szerkesztők továbbra is számíthatnak mindazokra, akik az utóbbi időben a *Steauna* arcélének kirajzolásához hozzájárultak. A kolozsváriak mellett szépszámu bukaresti szerző is felvonnul, többek közt Mihai Beniuc, Ion Brad, Maria Banuș, Eugen Barbu, Nichita Stănescu (itt említhetjük egy Szemlér-vers

fordítását); Nicolae Balotă Althusserről, Romul Munteanu Georg Brandesről és a szociológiai kritikáról értekeznek. E szám esztétikai anyagai közül említésre méltó Leon Baconsky tanulmánya a költői igazságról. Mircea Tomuș, a folyóirat kritikusa, irodalmi krónikáinak bevezetőjében még csak általánosságokban nyilatkozik, de jelzi már fenntartását az *Absenții* című, írószövetségi díjat nyert regénnyel s azokkal a kritikákkal szemben, amelyek e mű irodalomtörténeti jelentőségét hangsúlyozták.

ÚJJÁSZÜLETETT FOLYÓIRAT

(Könyvtári Szemle, 1971. 1.)

Örömmel vesszük kézbe a negyedévenként megjelenő folyóirat friss számát, s önkéntelenül is arra gondolunk, hogy íme, egy újabb lap, amely önmagára talál, figyelmet érdemel.

A XV. évfolyam 1. száma már borítólapján jelzi az újat, a változást; s a tartalma bizonyít is. „Súlypontja” érdekes és aktuális: könyvtárügy, könyvtártörténet, és tegyük hozzá rögtön: a szerkesztő szerencsésen nyúlt a témához. Jakó Zsigmond tanulmányának második része (*A székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár története*) a kollégiumi könyvtár alapjait jelentő személyi gyűjtemények értékelése. A XIX. század derekáig a könyvtárgyarapításnak legeredményesebb módszere — nemcsak Székelyudvarhelyt, hanem mindegyik erdélyi kollégium esetében — a magángyűjtemények megszerzése, megőrzése volt. Az első adományozók között említi a szerző Bethlen Imrét, aki „új, világias színt hozott az udvarhelyi könyvesház addig erősen egyházi igényekhez igazodó anyagába”. Bethlenné Gyulai Klára, Árva Bethlen Kata sógoránje Bod Péter biztatására magyar nyelvű irodalmi emlékek gyűjteményével, a „Rákosi Magyar Théká”-val gazdagítja a kollégiumi könyvtárt. Az utóbbi gyűjtemény bizonyítja az akkori igényes női olvasóközönség széles körű érdeklődését; természetesen nem hiányoznak belőle a különféle szakácskönyvek és az orvosságok házi elkészítésének leírásai sem. Székely László gyűjteménye, a Málnási-theca kivételes értékű „anyag” az erdélyi felvilágosodás századának kutatói számára. Akaratlanul is felmerül a kérdés: vajon ismert-e minden, amit ez a kisvárosi

könyvtár őriz? Ez nem derül ki Jakó Zsigmond írásából.

Könyvtárproblémák foglalkoztatják Cseke Pétert is. Írásának fő gondja a falusi könyvtárak megfelelő ellátása, a lakosság számának, anyanyelvének, érdeklődésének megfelelően. A baróti könyvtár múltjával, jelenével foglalkozik Bartos Endre (*Régi könyvtár, új embe-
rek*), Dános Miklós a külföldiektől sürűn látogatott üdülőhelyek könyvvállományának bővítését sürgeti (*Pojánai esték — könyvek nélkül*). Fuchs Simon írása (*Libro — Ex libris — Cultura*) a kolozsvári, brassói, marosvásárhelyi és bukaresti kommunista magán-kölcsönkönyvtárak történetéhez fűz érdekes adalékokat. A gondolat, a humanizmus, az antifaszizmus jegyében ezek a könyvtárak egyesítették a kommunistákat, baloldali szocialistákat, írókat, művészeket, haladó szellemű értelmiségieket.

Octavian Goga születésének 90. évfordulója alkalmából a nagy román költő és a magyar irodalom viszonyáról értekezik Réthy Andor. Meggondolkoztató Beniuc-idézetet találunk ebben az írásban: „Nagyobb költő volt annál, sem hogy a politikus tévedesei, bármily nagyok voltak is ezek, eltemethették volna költészetének izzó hevét.” Petőfi-, Ady-, Kiss József- s nem utolsósorban Madách-fordításaival a román és magyar nép kölcsönös megértését segítette elő. Jelentős grafikai seregszemléről ad hírt Gábor Dénes (*Hazai színek a XIII. Nemzetközi Ex libris Kongresszuson — Budapest '70*).

Kifogásunk: a *Tallózó* rovat hónapos késéssel hozza azt, amit fürgébb heti- és napilapjaink idejében már közöltek. Az elkésett könyvismertetések helyett, a szer-

kesztőség jó szolgálatot tenne, ha negyedévenként egybegyűjtve közölné a két szám között megjelent hazai magyar

nyelvű szak- és szépirodalmi könyvek jegyzékét. Ez különösen vidéken, könyvtárosoknak, olvasóknak válna hasznára.

MITŐL JÓ A ROMÁN SZÍNHÁZ

(Színház, 1971. 1.)

Henry Popkin, a *Times* kritikusanak kérdésfeltevése („Miért jobb a színház Bukarestben, mint Budapesten?”) 1969 óta foglalkoztatja a szakembereket, s egyre többen keresik a magyar színház hívei közül a mai román színház magas művészi színvonalának, eredetiségének titkát. Koltai Tamás „helyszíni szemléje” (*Jobb-e a színház Bukarestben?*) a titok nyitját a bukaresti Színház- és Filmművészeti Intézet rendező-, színész- és kritikus-képzésében, a műhely-munka előterbe állításában véli megtalálni. (Közbevetjük a gondolatot: vajon a romániai magyar színház hosszú stagnálásának okát nem a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola jóval kevésbé korszerű művésznevelésében is kell látnunk?!)

A cikkíró a bukaresti főiskola munkájának hosszas és lelkes ismertetése után, tíz nap tapasztalatai alapján mindenképp előtt Liviu Ciulei személyét és színházát emeli ki. „A neve úgy hangzik Európában, mint Brooké, Ljubimové, Dejmeké, Krejžáé, Strehleré” — írja Koltai a Lucia Sturdza-Bulandra Színház igazgatófőrendezőjéről. „Legjobban az lepett meg, hogy Ciulei nem követi azoknak az igazgatóknak a példáját, akik különös tehetséggel csak felsőfokban tudnak beszélni színházuk minden produkciójáról. Nem próbál erényt kovácsolni az eredménytelenségből, azzal az indokkal, hogy »ez is jó volt valamire«. Bevallja, hogy nem minden történik az elképzelései szerint. Bevallja a saját bukásait is. Szokatlan volt, hogy milyen önkritikusan, sőt milyen önironikusan tud beszélni magáról. Valószínűleg azért, mert a sikereiről nem kell beszélnie. Azok maguk helyett beszélnek, a színpadról.” (Ugyanerről a határozottságról, erős kritikai-önkritikai ér-

zéről adott tanúságot Ciulei a *Cinemá*-ban közölt interjú során, amelyben a román színházi és filmrendezők teljesítményének nagy érték-különbségéről szólva, a kérdést így fordította meg, a Koltai-cikk gondolatmenetéhez igazíthatóan: „Hogyan magyarázható, hogy a magyaroknak például ma olyan fejlett filmművészetük van, és annyira lemaradt a színházuk?”)

Koltai kérdésére válaszolva, hogy mi alakítja egy színház arculatát, Ciulei az egy nyelven beszélő együtttest emelte ki — ennek kialakulásához azonban nyilván olyan vezető egyéniségekre van szükség, mint éppen Liviu Ciulei. (Aki sajnos, a kitűnő *Akasztottak erdeje* óta, nem a saját hibájából, eltávolodott a filmtől, s hiánya azóta is érződik.)

A Lucia Sturdza-Bulandra Színház néhány nagyszerű produkciójának elemzése (főként a Lucian Pintiliétől, a *Visszajátszás* filmrendezőjétől színpadra állított Caragiale-darab, a *Farsang* ismeretése) mellett a budapesti kritikus beszámol a *Lear király* próbájáról is, amely a Radu Beligan vezette Nemzeti Színház megújulásáról győzte meg a vendéget. „Ezen a próbán is ugyanazt tapasztaltam, amit minden bukaresti előadáson: nincs főszereplő és epizodista. A színpad legapróbb részlete is él, törést, kívülről játszást, illusztrálást elvéve sem találni. A rendezők koncepciózusak, értelmezik a drámát. Az előadás nem úgy-ahogy áll össze, hanem a rendezői szándék eredményeként.”

Míntha a mi romániai magyar rendezőink nagyon ritkán járnának Bukarestben. Pedig csak egy vonatjegybe és két-napi kiszállási díjba kerülne az egész... Nem is szólva színházvezetőink otthonüléséről...

REGÉNY, FILM — SIKER?

(Cinema, 1971. 4.)

Kritikusok, rendezők, színészek, írók hónapok óta vitatkoznak a román filmművészet legégetőbb kérdéseiről, az al-

kotás és nézőközönség szerencsés vagy elmaradt találkozásáról, a közönségtől félreértett filmekről, és arról is, milyen

erőkre kellene támaszkodnia a filmgyárnak, hogy a jelenlegi helyzetet javítsa. A *Cinema* új száma folytatja az ankétot az érdekeltekkel, de külön kerekasztal-anyagot is hoz a román filmművészet legújabb alkotásáról, Nicolae Breban *Beteg állatok* (Animale bolnave) című, írószövetségi díjjal jutalmazott regényének most elkészült filmváltozatáról, a *Zöld dombok között*-ről (Printre colinele verzi).

A kerekasztal-megbeszélésen a forgatókönyv írója, Breban és négy kritikus, Ecaterina Oproiu, Ov. S. Crohmălniceanu, S. Damian és Valerian Sava vett részt. A kritikusok egyöntetű véleménye szerint a *Zöld dombok között* magas szintű művészi teljesítmény, új állomást jelent a román film történetében. Crohmălniceanu hangsúlyozza, hogy bár irodalmi mű alapján készült a forgatókönyv, a film eredeti, önálló művészi alkotás. Valerian Sava örömet fejez ki, hogy ez a film megdöntött egy babonát, mely szerint a román filmek irtóznak az irodalmi művek (regények, színdarabok) filmrevitelétől; kiemeli a szép felvételeket, a rendező önálló koncepcióját

és Oláh Tibor kísérőzenéjét. Megosztanak a vélemények a film, illetve a regény főhősének, Paulnak az értelmezésében — márpedig Paul alkotának a tisztázása lényeges pont, hiszen az eseményeket az ő szemszögéből mutatja be a szerző. Breban szerint a főhős éppen abba a világba rohan, amelyből menekülni szeretne, de mindent túlél, mert erős az életösztöne. Crohmălniceanu ütődöttnek látja Pault, Valerian Sava viszont úgy véli, hogy inkább életének egy kritikus pontján álló ember, mert aki parodizál, nem lehet ütődött.

Arra a kérdésre, hogy miért készített forgatókönyvet a regényről, Breban azt felelte, eleinte csak a kalandvágy vezette, de aztán újra átélte az alkotás örömeit, s boldog, hogy ezzel a lelkes kollektívával dolgozhatott, mely a stúdió hiányos technikai felszerelésével dacolva, csodákat művelt.

S. Damian rendkívüli alkotásnak nevezi mind a regényt, mind a forgatókönyvet, melyet Dosztojevszkij és Shakespeare iskoláján nevelkedett, de saját élményeire és írói alkatára támaszkodó művész alkotott.

AZ ÉLET EREDETÉNEK KUTATÁSÁRÓL

(*Naturwissenschaften*, 1970. 12.)

Honnan jöttünk és merre tartunk... az élet eredetének és jövőjének ködbevesző végpontjai között, a jelen pilléréről feszülő kérdések egyik ága — a futurologia — a jövő felé ível. A másik ág a biológiai múlt kezdeteinél, az élet keletkezésének hajnalánál keres támpontokat. Ennek a hídfő-keresésnek jelentős szakaszává avatta az 1970-es évet az élet eredetének kérdéseiről tartott harmadik nemzetközi tanácskozás; ebből az alkalmából alakult meg Az Élet Eredetét Tanulmányozó Nemzetközi Társaság. A gondolat történetét követve a teremtés-elméletektől az ősnemzés naiv materializmusán, valamint az utóbbi száz évben fellobbanó kozmikus életeredeztetés lehetőségein keresztül a reális tudományos alapvetés idejéig, I. Oparin szovjet tudós munkáinak megjelenéséig jutunk el. Ezt a tudományos megalapozást tüntették ki a Pont-à-Moussonban összegyűlt kutatók, amikor az újonnan alakult tudományos társaság elnökévé a kutatási irány vezéralakját, Oparint választották.

A *Naturwissenschaften* című folyóiratban megjelent közlések tanúsága szerint a tanácskozás a szigorú bírálat és az

építő viták szellemében zajlott le. Számos résztvevő már magát az *életeredet* kifejezést is támogatta, és a kutatás tárgyának megjelölésére a *kémiai evolúció* vagy *molekuláris evolúció* kifejezéseket javasolta, mintegy jelezve, hogy az új eredmények fényében nem csupán az állat- és a növényvilág, de az élő és élettelen világ határai is egyre nehezebben húzhatók meg.

A tudományág történeti áttekintését végezte el Oparin bevezető előadása, mely az előző konferenciák óta (Moszkva, 1957; Wākulla Springs, Florida, 1962) eltelt idő tanulságait levonva kiemelte azt a minőségi változást, amelyet az utóbbi évtizedekben a spekulatív módszerek helyét átvevő kísérleti kutatások előretérése jelentett. Ennek ellenére a bemutatott alappreferátumok továbbra is elméleti síkon próbálták kitapogatni a megoldáshoz vezető utakat. Ezek közül legtöbb eredménnyel kecsegtetett a kémiai evolúció termodinamikai alapjainak kutatása, azoknak a folyamatoknak a vizsgálata, amelyek energiahalmozással az úgynevezett *Far from Equilibrium* rendszereket, az entrópia törvényeivel ellen-

kező szerves molekulacsoportokat létrehozták. H. H. Pattee (USA) a tanácskozáson a 70-es évek kutatásainak egy másik sajátosságát emelte ki, amikor a vegyi reakciók szerepét és jellegét vizsgálva hangsúlyozta, hogy a molekuláris evolúció igazi problémája ma már nem az anyag önszervező képességének bizonygatása, hanem a reakciók egykori spontán integrációjának, a kódolás, replikációk és anyagcsere kezdeteinek feltárása.

Lényeges szerepet kapott a vegyületek optikai aktivitásának kutatása. Pattee szerint a növekvő optikai aktivitás a polimerizációs folyamatokon keresztül a földtörténet őskorában elvezethetett a primitív fotoszintézis megjelenéséhez. A polimerizáció, a ciklikus és aromatikus vegyületek kialakulásának kutatása és az ezekhez a reakciókhoz szükséges energiaszintek és energiaforrások feltárása meglepő új eredményt hozott, ugyanis kimutatható volt, hogy gyors nyomásváltozások, például a lökéshullámok hatására membránokon az aminosav-szintézis ezerszer gyorsabb ütemű lehet, mint az eddig vizsgált energiaforrások (sugárzások) esetében. Az amerikai tudós úgy véli, hogy ilyen lökéshullámok a meteoritok és tektonikus mozgások gyakorisága miatt jelentős szerepet játszottak a Föld és az élet őstörténetében is.

Kísérleti eredményekkel sikerült bizonyítani — hangsúlyozták a tanácskozáson —, hogy a nukleotid típusú vegyületek már a Föld prebiotikus szakaszában is irányíthaták az ős-fehérjék fel-

építését. Ezekből az ős-fehérjékből levezethetők a membránok (a mai biofizikai kutatás legtöbbit vizsgált szerkezetei) és az energia felhasználásában olyan lényeges szerepet játszó pigmentek is. A fotoszintézis eredetének felderítésében azonban aligha várhatók biztos eredmények addig, amíg a ma uralkodó reakciók finommechanizmusát sem ismerjük eléggé.

A konferencián külön csoportok tárgyalták az „ösböbiológia”, „ösbio kémia”, paleontológia és az exobiológia kérdéseit, de figyelmet szenteltek a „Hold kémijá”-nak és a szomszéd bolygókon esetleg lehetséges élő rendszerek kérdéseinek is.

A tanácskozás végkövetkeztetései közül kiemelhető, hogy a „probiogenezis” — a föld őstörténetét rekonstruáló körülmények között zajló életkeletkezés — kísérleti vizsgálatával még mindig túl kevés kutató foglalkozik elmélyülten. A felszólalók véleménye szerint nagy hátrány, hogy a tudósok többsége az élet, az élő szervezetek és szerves vegyületek mai állapotából kiindulva deduktív módszerekkel próbál az ősfolyamatokra vonatkozó következtetéseket levonni. Világos, hogy ezen a téren csak az elmélet és a kísérletek széles interdiszciplináris összekapcsolásával érhetőek el valóban értékes, új eredmények. Ebben az együttműködésben azonban már megszületett egy új tudományág, az *élet eredetének tudománya*; nemzetközi elismerését, úgyszólván születésnapját jelentette a Pont-à-Mousson-i tanácskozás.

IRODALMI HATÁS, IMPULZUS, ÉRTEK

(*Helikon*, 1970. 2.)

Teljes számát ismét az összehasonlító irodalomtudománynak szenteli a budapesti „világirodalmi figyelő”, ezúttal azonban már nemcsak az igényekről és lehetőségekről (vagy a műltről), hanem a jelen feladatairól, részben a megvalósulásokról számolnak be az egyes szerzők. A szám rangját, tudományos komolyságát emelő fogalmi tisztázás is munkahipotézis jellegű; Barta János professzor *Az összehasonlító irodalomtudomány fogalmi alapvetéséhez (Kísérlet)* című tanulmányában újragondolja az összehasonlító módszer alapvető kérdéseit, nem hallgatva el az új tudományág lényegi dilemmáit, de megoldást keresve rájuk.

Íme, néhány e kiindulópontok közül:

„Se szeri, se száma a vékony tanulmányoknak meg a vaskos köteteknek, amelyek X alkotónak vagy egy művének Y alkotóra tett hatását dokumentálják; kisebb és nagyobb méretű világirodalmi nagyságok utóéletét egy vagy más nemzet kultúrájában igen szépen nyomon követtük már. De szereztünk-e ehhez az ösztönösen végzett kutatáshoz elvi alapot; föltettük-e csak egyszer is a kérdést: mi is hát az a bizonyos irodalmi hatás? Min alapszik, milyen megnyilvánulásai vannak?” Az összehasonlító kutatás más kérdésekre is beleütközik, akár az egyes nemzeti irodalmak, akár csak egy-egy alkotó műveinek összehasonlítására vállalkozik. „Van-e külön osztrak vagy

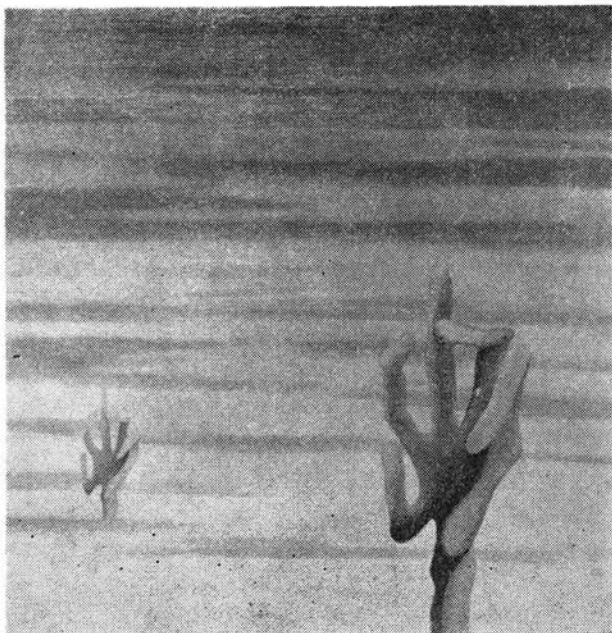
svájci német vagy francia nyelvű belga irodalom? Melyik irodalomhoz számítsuk az ún. prágai iskolát?”

A kutatás, illetve az elméleti újraértelmezés rendjén felmerült kérdések közül Barta János három alapvető problémát vizsgál: a komparatív egységeket határozza meg, forma és impulzus viszonyát elemzi, végül fölveti az értékek és értékrendszerek összefüggéseit. Számunkra különösen érdekes, amit a komparatív egységekről mond. „Ha továbbra is egyénnek egyénre, műnek műre tett hatásával bíbelődünk, ha az ilyen »kétoldalú« folyamatok kötik le figyelmünket, aligha tudjuk megokolni, miért van szükség komparatistikára, s miért más szaktudományi feladat az, ha Petőfinek Aranyra gyakorolt hatását kutatom, mint ha a Shakespeare—Arany kapcsolatot boncolgatom.” Barta az atomizáló szemlélettel szemben a kollektív társadalomtudatot hangsúlyozza, s ebből vonja le a következőket: „Kollektív egységek, csoportok, zónák, nemzetek irodalmi egymásra hatásában a globális hatás elsődlegességének feltételezése az egyedi hatásokkal szemben az a módszertani követelmény, amely jogcímet ad tudományunk önállóságára és autonómiájára.” A komparatív alapegységek, a területi-nyelvi-kulturális egységek számbavétele során a szerző kiemeli a nemzetiségi irodalmakat: „Az erdélyi magyar irodalom 1918, majd 1945 után fokozott mértékben önálló arculattal bíró egységgé fejlődik.”

A „Forma és impulzus” fejezetben a tanulmányíró áttekinti a hatás-lehetőségeket, s igen lényeges árnyalásra figyel-

meztet. „A folyamat nyomozásában továbbmenve: az átvevő közegben végbe megy a mintaképnek — legáltalánosabb szóval nevezve — az *utánképzése*, *utánképző* aktualizálása. Feladatunk az utánképzés változatainak, fokozatainak megállapítása. Ilyenek lehetnek: a szó közelebbi értelmében vett *utánzás*, az *átültetés* mint külön kategória, a műfordítás révén; az *adaptáció*, az *asszimiláció*. Idetartozik az is, amit a lengyel Wirth professzor belgrádi előadásában »Um-funktionierung«-nak, átfunkcionálásnak, *funkcióváltásnak* nevezett. Mindez pedig együttesen beletorkollik a *stílusintegráció*, a *formai integráció* jelenségkörébe.” Barta elkülöníti a hatás ösztönző, dinamikus formáját is, az *impulzust* (Shakespeare, Homérosz hatása például Arany Jánosra).

Mindezek után logikusan következik az értékelméleti tanulságok figyelembevétele is. (Konkrétan *Az ember tragédiája* és Babits költészete szerepel Barta példái között.) A végső következtetés: „Azt a különös esztétikumot, amelyben így gyönyörködöm (a babitsi lírában érezhető Swinburne, Browning, az *Aeneis*ben érvényesülő *Ilíasz*- és *Odüsszeia*-hatásra utal a szerző), nevezném *érték-ötvözetnek* vagy *ötvözött*, kevert esztétikai értéknek. A művészi értékek és minőségek ugyanúgy alá vannak vetve az utánképzésnek, az adaptációnak és asszimilációnak, mint a formai struktúrák és az impulzusok. E folyamatok kutatását is be kell iktatnunk szaktudományunk fogalom- és feladatkörébe.”

Finta Edit:
Válasz